

נפגשנו בגשר הזיו בספריה האזורית ב – 27.12.2019 – נר שישי של חנוכה. 29 איש. הנושא קושר את שני הקיבוצים, גשר הזיו וכברי, אל הישוב שפונה במלחמת העצמאות – בית הערבה שליד מפעל האשלג בצפון ים המלח. על הסיור הזה עבד צוות לאורך זמן ארוך, בהשקעה גדולה של זמן, מחשבה והתארגנות. הסיור עצמו היה מאד מיוחד ומרגש (לא מהסיורים שניתן לשחזר – אירוע חד פעמי). רבים מאנשי שני הקיבוצים וגם מחוצה להם נרתמו. עשרות אנשים היו שותפים לעשייה במידה זו או אחרת. קצת צורם שדווקא אלו שבשבילם נבנה היום, לא נרתמו ובאו.

בגשר הזיו נפגשנו עם תמר שני בפינת ההנצחה לדוד קורן. אחרי הפתיח הזה, נסענו לכברי. כאן שמענו דברים על בית התרבות, על פינת ההנצחה לנופלים ועל קיר המורשת. נכנסנו לפואייה לראות תערוכת תמונות מבית הערבה. התכבדנו בקפה וכיבוד שהבאנו, וביחד עם חברי כברי שהוזמנו לאירוע, שמענו מסכת של קטעי קריאה, קטעי סרטים ושירה על סיפורם של אנשי וילדי בית הערבה. סיימנו בהדלקת נרות מרגשת וייחודית. סיור של 4 שעות.

השם בית הערבה – המקור הוא התנ"ך. שני אזכורים בספר יהושע פרק ט"ו כעיר בנחלת שבט יהודה - פסוקים ה'ז-ז': "וגבול קדמה ים המלח עד קצה הירדן וגבול לפאת צפונה מלשון הים מקצה הירדן ועלה הגבול בית חגלה ועבר מצפון לבית הערבה ...". ובאותו פרק פסוקים ס"א – ס"ב: "במדבר בית הערבה, מידין, וסככה, הניבשן, עיר המלח, עין גדי – ערים שש וחצריהן".

גשר הזיו – בגשר הזיו יש שתי נקודות שזוכרות את בית הערבה. האחת היא "**הגלריה**" שנמצאת מול המאפיה. את האתר הקים אהרון שריף ז"ל (מהגרעין האמריקאי). הוא מכיל תמונות וסרטים מבית הערבה. היום מחזיקה את המקום גלי שמש – 0524380710. הפינה השנייה היא **פינת הזיכרון בתוך הספרייה האזורית**. זוהי פינה שמוקדשת לבית הערבה ובעיקר לדוד קורן (קורונל). את הפינה המושקעת הזאת יצרה תמר שני (קורן) הבת של דוד.. דוד הוא שיזם את הקמת בית הספר סולם צור.

כאן בפינה יש תמונה של דוד קורן ולידה המוטו שלו בחיים: "אני מאמין באמונה שלמה במדינת ישראל, בנכונות לתת ולא לקחת. והשכר של הנתינה, עוד נתינה!!". מתחתיה מסך עם אפשרויות שונות לצפייה. הבסיס הן קלטות מביתו של דוד שהומרו לסרטים. יש כאן כוננית עם ספריו של דוד קורן. יש קיר שמחולק ל – 4 נושאים מרכזיים (וכל נושא מחולק גם ל – 4) בחיי דוד קורן: **התיישבות** - חבר הפלוגה המקובצת' בסדום 1938 – ממקימי בית הערבה 1939-1948 – ממקימי גשר הזיו 1949 – יו"ר האגודה לפיתו הגליל 1978. **חינוך** - הדרכה בתנועה 1936-1938 – חינוך וניהול בית הספר המקומי – הקמת בית הספר סולם צור 1957 – יו"ר מכללת הגליל המערבי 1982-2002. **ביטחון** - אלחוטן בסדום ובבית הערבה – התגייסות לחיל האוויר בראשית דרכו – קצין חינוך בנח"ל 1951-1952 – ראש אגף הנוער והנח"ל במשרד הביטחון 1959-1961. **מנהיגות** - מוכתר קיבוץ בית הערבה – מזכיר גשר הזיו – ראש מועצה אזורית סולם צור – חבר כנסת פעמיים.

את הפינה הקימה תמר אחרי מותו בשנת 2011. תמר נכנסת כל שנה לכיתות ח' בבית הספר ל – 4 שיעורים על הנושא.

קדמו להרצאת הפתיח של תמר כמה מילים (שלי – גדעון סגלי, מנחה הסיור) שלנו:

"שלום לכולם. חג חנוכה שמח. היום אנחנו נפגשים סביב נושא ששני קיבוצים בגליל המערבי חיים אותו ביום-יום לאור העבר. כולנו יודעים שבית הערבה נעזב בתש"ח ושנשי הישוב הקימו את כברי וגשר הזיו, אבל לא מכירים באמת את הסיפור, ולא יודעים באמת למה שני קיבוצים ולא אחד. בינינו מתהלכים אנשים שנולדו בבית הערבה. אנחנו מקדישים את הסיור הזה להם ולאתוס הענק שנקרא בית הערבה – התיישבות חלוצית ציונית במדבר מלוח – לכאורה משהו שאיננו אפשרי. היום אנחנו מדליקים נר לכבוד אותם ילדים ואנשים, נר שהוא האור של הסיפור המופלא הזה.

הסיור הזה נולד מזמן, אך רק כעת הגיע להבשלה. פרי של תהליך לימוד וחקירה ארוכים, שרבים עסקו בו. הצוות שבנה את הסיור נשאב לתוכו ברצינות, בחקירה ארכיונית, במפגשים עם אנשים ועוד. רוני פלד

הנהריתי נרתם למשימה בכל נשמתו, וריכז את העשייה (ואנחנו תקווה שנראה אותו אתנו בהמשך הדרך). רוני פרוסט ורותם ורסנו, נשות כברי, היו המכוונות והמושכות בחוטים המחברים. רועי אזולאי ועבדכם השלימו את החבורה.

ובנימה אישית – חוויתי תהליך נפלא עם אנשים טובים. תהליך של עשייה ולימוד. פגשתי דמויות שהקריבו את כל אשר להם עבור הציונות – ענקי רוח עשייה, שהאומה לא מספרת את סיפורם, ולא נותנת להם במה ראוייה. אני שמח להיות חלק מהמפעל הזה של קשת מדריכים, שמאפשרת לסוירים כאלו להיווצר".

תמר שני – בתם של חנה ודוד קורן. עבדה בחינוך. מאז שאביה נפטר והיא יצאה לפנסיה, היא מרצה בהתנדבות על הנושא באירועים שונים.

דוד קורן נולד בירושלים בשנת 1917. אחרי הלימודים הלך להגשמה ולהתיישבות. 1934 הכשרה בנען. 1936-1937 הדרכה בתנועה. 1938 ירד לסדום. 1939 הקמת בית הערבה. בשנת 1940 דוד נישא לחנה. בשנת 1941 נולד גדעון (נפטר בשנת 1942). בשנת 1943 נולדה תמר. בשנת 1946 נולדה רותי.

ומן הפרט אל הכלל - הקיבוץ הוקם ב- 8.5.1939 על ידי גרעין של "המחנות העולים" ("הקיבוץ המאוחד"), סמוך לגדות הירדן מצפון לים-המלח. אנשי הגרעין שימשו באותה עת כעובדי מפעל האשלג בים-המלח, בהמתנה להקמת יישוב עברי באזור דרום ים-המלח. תקוותם המקורית של חברי הקיבוץ התבררה כבלתי אפשרית מבחינה פוליטית (המים לסדום הגיעו בצינור מסאפי בחלק הדרומי מזרחי של ים המלח – החלק הירדני. שם הכל היה ירוק. הם רצו להתיישב שם). משה נובומייסקי מנהל מפעל האשלג (ובעל הזיכיון מהבריטים) הציע למתיישבים חלופה על קרקע מצפון לים-המלח. מכיוון שגם אזור זה היה בעייתי מבחינת שלטונות המנדט, שסירבו לאשר התיישבות יהודית באזור זה לפי מדיניות הספר הלבן, היישוב הוצג כמחנה עובדים חקלאי של מפעל האשלג, ומתיישבי הקיבוץ אכן שימשו כפועלי המפעל. נובומייסקי והמפעל תרמו את הקרקע, מים, חשמל ותחבורה ואף מימנו את בניית המבנים הראשונים.

מיקום הקיבוץ הוצע למתיישבים לאחר שפרידוביץ', האגרונום של מפעל האשלג, טען כי ניתן לשטוף את הקרקע מהמלחים שבה (הדחת מלחים – שטיפתם לעומק הקרקע), ולהשתמש בה לגידולים חקלאיים. (הוא קבע זאת על סמך תצפית בצמחייה טבעית שגדלה על קרקע מלוחה ליד נקודת שאיבת המים מהירדן למפעל).

הראשון שקבע יישוב בקרקע היה משה אייזיקוביץ' מקיבוץ רמת-רחל שעבר להתגורר בצריף במקום בינואר 1939, על מנת לבדוק את האפשרות שאכן ניתן יהיה לקיים בו חקלאות. אייזיקוביץ' החל בניסיונות גידול של ירקות ואספסת, וכאשר אלו צלחו, הצטרפו אליו ארבעה מחברי המחנות העולים שעבדו במפעל הצפוני. ב- 7.7.1939 הצטרפו לגרעין המתיישבים הקטן 12 חלוצים נוספים, וב- 3.10.1939 הצטרפה האישה הראשונה למחנה. ב- 8.9.1939 הוכרז על הקמת הקיבוץ. ב- 21.3.1940 – י"א אדר הת"ש – הונחה אבן הפינה למבנה הקבע הראשון של היישוב.

לפי הסרט של אבינועם לוריא משנת 1947 מסתבר שבשיאה הגיעה בית הערבה ל – 150 נפש, 800 דונם אדמה מושקת וחקלאות לתפארת.

בית הערבה היוותה בסיס לסיורי אנשי הפלמ"ח בנגב, וגם בסיס לפיצוץ גשר אלנבי בליל הגשרים. בערב כ"ט בנובמבר 1947 שהה בן-גוריון בסדום. בתש"ח לאחר נפילת גוש עציון החליטו המוסדות לפנות את בית הערבה.

כמה נקודות שעלו בסיפור של תמר –

סיפור הכורסא – רק למשפחת קורן הייתה כורסא. לא היו אז רהיטים. ארגזי עץ היו התחליף. את הכורסא הביאו אנשי ההגנה כדי להסתיר בתוכה את מכשיר הקשר. דוד היה האלחוטן. היה צריך להסתיר כדי שהבריטים לא יגלו. עונש מאסר הוטל על מי שנשאו נשק. עונש מוות הוטל על מחזיקי מכשיר קשר. מכיוון שאנשים שאלו לפשר הכורסא, הומצא סיפור כיסוי – זו כורסא מהדודה בירושלים (דוד נולד בירושלים

וכלם ידעו שיש לו שם משפחה) שנסעה לאמריקה, ועד שתחזור הכורסא נשמרת בבית הערבה. תמר מתגאה בתמונה שרואים אותה יושבת על הכורסא עם הבובות. מכיוון שדוד גם שימש כמוכתר הישבו, ישבו בכורסא כל האורחים – שיח'ים בדואים, קצינים בריטים ומנהיגים ציונים מראשי ההתיישבות.

שושנת יריחו – כולם מספרים על שושנת יריחו. בשלב מסוים ניתנו זריקות נגד השושנה. גם הזריקה השאירה סימן.

האזהלים ניטעו כאשר פיתחם "מול הר נבו" – סמליות.

"חטיפת" מבשלות – בהתחלה היה חוסר במבשלות (כנראה גם חוסר בבחורות). כאשר הביאו למפעל בחורות לטובת המפעל הדרומי בסדום, הן היו צריכות לחכות עד שהסירה תגיע. אנשי בית הערבה דאגו שבנות אלו "יפספו" את הסירה לסדום. ועד שהן חיכו, לקחו אותם לקיבוץ. חלקן התאהבו בקיבוץ או התאהבו באחד הגברים ונשאו (גם אם לא ידעו לבשל).

בתים עם מרפסות – הבתים נבנו עם מרפסות מכל הצדדים כדי להקל על החום הכבד. בשלב מסוים התארגנו הורי החברים וקנו ונטילטורים.

"עד היום בית הערבה זה בלב שלנו" – את יום הולדתה ה – 70 חגגה תמר עם בני משפחתה בבית הערבה ליד קבר אחיה גדעון.

בסיום ההרצאה הקריאה תמר קטע מתוך הספר של אביה "בסימן קריעה" (לפינוי היא קוראת "נטישה") עמודים 153-155:

"בלילה באו ומסרו לי, שהחברים התכנסו בחדר האוכל, וצבי מסר להם שמפנים את המקום ויוצאים לסדום. כל אחד לוקח אתו תרמיל קטן של חפצים אישיים...הלכתי לחדר. הוא היה ריק ומסודר. לא ידעתי מה אקח ומה אשאיר... כיסיתי את המיטה כדי להשאיר חדר מסודר... מתוך הארון הוצאתי את האלבומים – אלבום קטן של גדעון הפעוט, בנו שנספה בבריכת מי-הרפת לפני שנים אחדות. משאר האלבומים תלשתי את התמונות שלנו והכנסתי למעטפה. את כל אלה הכנסתי לתרמיל, שמתו בו גם כלי רחצה ומגבת. לא מלאני ליבי לקחת יותר, כי ידעתי שיהיה עלי לשאת גם את מכשיר האלחוט ונשק. בעודי עסוק באריזה שמעתי קולות של חברים שונים, השוברים שמשות, קורעים רשתות ומנפצים חפצים שבביתם. לא יכולתי לעשות זאת. אמרתי בליבי: 'הרי נשוב הנה, הייתכן כי לא נשוב? למה להרוס?'. יצאתי מן החדר. לא כיביתי את האור. קיבלנו הוראה להשאיר אורות דולקים, לבל יבחינו ממרחק במה שאנו עושים. ... לפנות בוקר יצאנו במכונית למפעל. כל שעשיתי, עשיתי כמי שכפאו שד. ישבתי במכונית והבחנתי בדמעות שזלגו מעיני חברים. לא בכיתי. יבש מקור הדמעות, אך אני חנוק. פחדתי להפנות ראשי ולהתבונן בנעשה. נזכרתי באשת לוט, שהפנתה מבטה לראות את שקרה לביתה, והייתה לנציב מלח. אני הייתי לנציב מלח בלי להביט לאחור, למקום אשר אהבתי ובו חייתי, המקום שבו נקבר בני הפעוט, המקום שבו נתלו תקוות כה רבות. ... ירדנו לסירה ורבענו בין החבילות ובין התרנגולות שהעמסנו לפני כן. הכול נערם באי סדר, והמלח דבק בבגדינו ובגופיותינו. היום יום ה', 'י' באייר תש"ח, 20.5.48. ... יצאנו לדרכנו, כשאנו נמשכים בידי ספינת מנוע קטנה ... כמונו נמשכה מעונה נוספת בידי ספינת מנוע אחרת. אנחנו מובלים. ... השמש הכתה על ראשינו, אנחנו מובלים, אנחנו מובלים. 'האם נופץ מן האוויר בדרכנו לסדום?' שאל מישהו. לא ענית, וחשבת: 'למי זה אכפת...'. "

כברי – נסענו לכברי להמשך הסיור.

בית התרבות בכברי (מסעדת אדלינה כיום) – סיפרה רותם ורסנו בתם של עמירם שקולניק וחנה בנימין.

בית יפה זה שימש כבית התרבות של כברי. הקיבוץ הוקם בשנת 1949 ובשנת 1950 החלו בהקמתו. טקס הנחת אבן הפינה נערך ב – 20.5.49, יום העקירה מבית הערבה. מגילת יסוד מרגשת הוטמנה עם הנחת אבן הפינה ואני רוצה לקרוא משפט אחד מתוכה "הבית מוקדש לזכר חברנו ולזכר ביתנו אשר אבד בערבה, למשא אבל אשר יישא איש איש בליבו..."

משך הבניה היה קרוב לחמש שנים. האדריכל שתכנן היה שמואל ביקלס והאדריכל פנים היה שלמה גלעד.

במניפסט שנכתב לקראת הקמתו של הבית מוצג המקום כמקום חיי הרוח של החברים ואכן כאן הייתה הספרייה, חדר עיון, מוזיאון קטן שבו בעיקר ממצאים ארכאולוגיים וטבע, ספריית תקליטים ופינת האזנה למוסיקה, חדר משחקים, מקום לקיומם של חוגים, מפגשים הרצאות וכד'.

מידי שנה, עד מלחמת ששת הימים וכיבוש בית הערבה מחדש, ב 20.5 נערכה כאן אזכרה לבית הערבה ולשמונה שנפלו.

מקורות המימון היו שונים; 4500 לירות ניתנו ע"י המדינה לפליטי בית הערבה, הוסיפו לזה כספי פיצויים מגרמניה שחברים קיבלו והועברו לקופה הציבורית, וחלק נוסף מהכנסות עבודת החברים, נלקחה הלוואה.

הביצוע: עבודת החברים עצמם שעבדו בבניית המקום, אנשים מהכפר מעיליה שעבדו כאן במקום בסיתות אבנים והתאמת אבנים שנלקחו מהכפר הנטוש, עד היום אני שומעת באוזני את צליל האזמלים על האבן.

סגנון הבניה כמו בבית הערבה (בנייה טרופית – מרפסות הצללה), הבתים שם היו מוקפים מארבעת צדדיהם בגג רעפים הנתמך ע"י עמודים על מנת להצל על הקירות מפני השמש המדברית היוקדת.

פינת ההנצחה לשמונת הנופלים. סיפר שלמה אדטו.

אחרי הקראת שמות 8 אנשי בית הערבה שנפלו, סיפר שלמה (כיום מנהל הקהילה בכברי) שהוא נקרא על שם דודו שנפל. הוא סיפר על עלייתו של הדוד מתורכיה. על ההכשרה במעוז חיים. על פציעתו בדרך ליחיעם באחד האירועים. על הגעתו לבית הערבה ועל נסיבות פציעתו הקשה ומותו לאחר 3 ימים, יום אחרי פינוי בית הערבה. שלמה הקריא קטע מהספר של ישראל אבן-נור "מול הר נבו". קטע שמספר על שלושת הימים האחרונים לפני הפינוי, ופרטי האירוע.

קיר המורשת – סיפרה רותם ורסנו.

קיר המורשת הוקם על ידי מיכל קורן. הקיר נמצא ברחבה שלפני המועדון. יש כאן לוח עם תמונות וכיתוב על כל עשור. הרבה תמונות של טיולים. הלוח הראשון מייצג את בית הערבה. וכדברי רותם: "ביחד עם הגאווה יש משהו כבד שרובץ על אנשי כברי".

מכאן נכנסנו לתערוכה בפואייה. את התערוכה הכינו מיכל רמות ומיכל קורן. לוחות שמכילים תמונות מחיי בית הערבה. ובנוסף שולחן תצוגה של מוצגים שנותרו מבית הערבה: שק הדואר, חיפושית ועוד. בהמשך עשינו הפסקה מתודית עם קפה וכיבוד.

המסכת – פתחנו את המסכת עם כמה מילות הסבר על הרציונל של הצוות המארגן.

שלום לכולם. הרעיון על נושא הסיור עלה כבר לפני שנתיים. התגבש צוות סביב רוני פלד שנרתם למשימה. הבנו שאנחנו טובעים בחומר. נכנסנו לתהליך ארוך של בדיקה וסינון, וגם הבנות או תובנות של מה בעצם אנחנו רוצים שיקרה במפגש כזה. מעל הכול עמד הרצון לשתף את הסיפור הייחודי הזה של בית הערבה מנקודת הראות של הילדים שנולדו שם ואלו שנולדו בשני הקיבוצים החדשים לאחר הפינוי – איך השפיע הסיפור של בית הערבה על החיים שלהם בקיבוץ האחר ובכלל. להאיר את הקשר בין בית הערבה ההיא לבין גשר הזיו וכברי, דרך שעברה בשפיים. מטרה נוספת ששמנו לפנינו היא להנגיש למדריכים חומר מסודר ומעניין, שיוכלו להשתמש בו, מול קהלים שונים, כאשר הם יורדים "בדרך יריחו".

המסכת שלפנינו תכלול נקודות מהחיים בבית הערבה, את הפינוי בתש"ח, את התקופה בשפיים ואת הסיפור של בית הערבה אחרי מלחמת ששת הימים. במסכת ישולבו קטעי קריאה, שירה וקטעי סרטים. לסיום נדליק נרות.

החומר על בית הערבה הוא עצום, כך גם קטעי הסרטים. אין באפשרותנו להעלות את כל החומר בזמן כל כך קצר. זהו סיור של טעימות, שמותאם להדרכות. חלק מהחומרים יפורסמו באתר, חלקם כאן בהמשך.

החיים בבית הערבה -

התחלנו עם קטע של סרט בו בלהה בן צור מספרת על "איך הגעתי לבית הערבה". בקצרה נספר לכם שבלהה הייתה בסיור בירושלים. בהר הצופים הם צפו למדבר יהודה וסופר להם על בית הערבה, נקודה אליה מגיעים הטובים.

בית הערבה הייתה העורף האנושי של מפעל האשלג בים המלח. אבל גולת הכותרת הייתה החקלאות באדמה המלוחה, והתוצרת של העגבניות המתוקות. כאשר לאה חפץ הגיעה לבית הערבה היא ראתה איש מוזר שטועם את האדמה - אהרון דרור. יפתח דרור - בנם של רחל ואהרון דרור - קרא את הקטע על "זוללי האדמה":

ז ל ל ה א ד מ ה

הייתי נערה צעירה כאשר הגעתי לראשונה לבית-הערבה, ללא הרבה ידע על המקום ועל יושביו, פרט לסיפוריו של אהרון חפץ שאך זה עתה נכנסנו בברית הנשואים. אמנם שמעתי בעיר שאי-שם בערבת המלח איזו חבורת תמהונים מנסה לשטוף את האדמה ולהפטר מהמלח הרב שבה, אך כיצד עושים זאת ואיך בודקים את מידת המליחות באדמה הנשטפת - לא ידעתי כלל ועיקר.

והנה כאמור, ביום אחד בו הגעתי לצפון ים המלח, בטיילי בהצר בין ערוגות האדמה הענקיות שביתרו את שטח המחנה ואשר היו בעיצומה של שטיפה, פגשתי בבחור מהלך בין הערוגות, מדי פעם משתוחח, לוקח חופן אדמה, מכניס לפיו כאילו היתה זו סוכריה, טועם - ועל פניו נמסכת ארשת של הרהור ושיקול. האם יבלע את "הסוכריה" - חשכתי ב-לבי. לא, לא - הוא רוקק מלא הפה שת האדמה, אך עיניו אורו ונתמלאו סיפוק...

הייתי המומה. דומה עלי שאכן הגעתי ל"אנשים מוזרים מאד" המשוטטים במדבר המלח, הממלאים פיהם ברגבי אדמה וטועמים אותה בלהיטות. עד כה ידעתי שיש טועמי-יין, טועמי-עוגות ומטעמי אחרים - והנה איזה משוגע-לדבר עומד לפני וזולל אדמה בתיאבון...

כמובן היה זה אהרון דרור בכבודו ובעצמו, שכך הכרתי אותו לראשונה!

מפי לאה חפץ .

אהרון נוסף, אהרון חפץ, אהב לכתוב בשפה יפה מתובלת בהומור על חיי המקום. מכיוון שהחלטנו לשים את הספוט על ילדי בית הערבה בחרנו את קטע הסרט הבא המספר על העברת הילדים (מיכל וגדעון) ועל חזרת הילדים מרמת רחל:

"ביום רביעי ועברו ילדינו הראשונים לירושלים (רמת רחל) למשך ימות החמה. ישנן חסידות הנעות מקינ עם בוא ימות החורף לארצות החמה. איזו חכמת חיים היא המקננת בן ומורה להן הנתיב? נודדים היום גם ילדינו מחבל ארץ קשה זה אשר בו אנו חיים. כל יום שרב לוחט, כל סער חול, טעם המלוח בפה, שושנות-יריחו הפושות בגופו של אדם. כל אלה יאמרו לנו כי עוד גדולה המלחמה בטבע אכזרי וזועם זה.

ואולי טוב היה כי כבר מילדות תשתתפו גם אתם, ילדינו, במלחמתנו בתחושת המקום, בהסתגלות לתנאיו. בשיחום עורכם עד היותו עור איש מדבר, בהצקת קומתכם להיותה איתנה וזקופה ובלתי נכנעת ובמסוכת חום זה בדמכם להיותכם בני-ערבה, עזים כמוה, חזקים כמוה ונכונים קרב כמוה!

אלא שיקרתם לנו מכדי נסותכם עכשיו, ואתם דבר עוד לא תדעו. לכן - ליבות כולנו הומים עם צאתכם וחרדים לשלומכם. שאו ברכה - אנו נרפד קנכם למען לא תצטרכו נדוד כאותן חסידות.

ואז ... חוזרים!! – השבוע הגיעו הילדים הביתה. הונח היסוד לבית הילדים ביישובנו. בשיר הבניין ישתלב גם קול ילדינו – ממשיכי הבניין!!!

לילדים – כשבתם דבר מה רעד בפנים. הן שתילינו אתם. שתילינו אשר ינקתם מראשיתכם מזו האדמה אשר מתוכה יצאתם. הביטי נא מיכל בזוג עיניך הפקוחות. הביטי נא לתוך עיני עמוק עמוק...האם לא תכיריני???"

אותה מיכל, מיכל היא בתם של בטי וישרוליק אבן-נור גדלה והפכה למיכל רמות. והיא שהקריאה את הקטע הבא, ביחד עם רוני פלד. ("שושנה" – כי על רגליה יש צלקות של שושנת יריחו, ו"רוני ארכיוני" כי רוני דגר בארכיון כברי לקראת האירוע - מהווי צוות ההכנה).

יוחנן. זהו קטע הומוריסטי, שמגלה כמה טפחים מחיי בית הערבה. הקהל שיתף פעולה, ואמר ביחד יוחנן במקום המתאים.

הקמב"ץ יוחנן

נקבעה ועדה שתחלק את הוונטילטורים לחדרים. לוועדה נקבעו חיים ד. ואורי ג.ו...**יוחנן**

לרשות הנסיעות עומדות 5 לא"י בלבד. מי יסע? יקבע...**יוחנן**

מסכימים לקבל מחזורים של שני חברים מרמת רחל לשם רחצה בים המלח בתשלום ובתנאי שיביאו איתם אוהלים ומזרנים. אחראי.... **יוחנן**

לאחר בירור עם הנהגים סוכם שמי שיהיה אחראי לעבודת הנהגים.... **יוחנן**

הבאת עצים לייצור רהיטים למשרד. אחראי...**יוחנן**

עקב לחץ עבודה על הסנדלריה, הוחלט לקנות להכשרה נעליים מבחוץ. כן יש לטפל בהבאת סנדלר לעזרה. לטיפולו של.... **יוחנן**

ועדת העבודה אינה צריכה להבטיל חברים בגלל קרעים קטנים בנעליהם. **יוחנן**.... ידאג שתמיד תהיה בבית זררבה של עור לתיקון הנעליים.

הסנדלריה תיקבע אם מצב הנעליים מצדיק אי יציאה לעבודה בעזרתו של....**יוחנן**

אשר לסנדלים – אין קונים אותם בחוץ אלא רוכשים אימומים ומייצרים אותם בבית. אחראי.... **יוחנן**

יש לעבד תוכנית לבניית בית כסא בנוי בשווי של בערך 300 לא"י. הנושא הוטל על ... **יוחנן**

המזכירות תביא לאסיפה הצעה לבחור ב... **יוחנן** כמרכז בניין ונגריה.

עם סיום ישיבה זו תסתיים נוכחותו של.... **יוחנן** משיבות המזכירות.. (ברוך שפטרנו).

ענת זיסקין ממחניים - בתם הבכורה של תמר ויוסקה רעיף / שינדלר - הגיעה עם ילדיה למפגש. היא הקריאה לנו 3 קטעי זיכרונות שלה. היה מרגש.

קטע הסרט על צינור השטיפה שהביא מים מהירדן לטובת הדחת המלחים, "הנס" "הבלתי אפשרי" – בקיצור, הדבר שהעולם לא האמין כי הוא אפשרי, לא הוקרן. ראינו תמונות של הצפת השטח.

משטיפה אחת עברנו ל"שטיפה" (במרכאות) אחרת. בבית הערבה היו חיי תרבות סוערים, בעיקר הצגות מקומיות, מושקעות ביותר. אבל לכבוד ציון שנת ה-3 קרה משהו מיוחד - "שושנת יריחו וחנה רובינא", כתב אהרון חפץ. הקריאה הדס אמית – בתם של תמר ויוסקה רעיף, אחותה של ענת.

" לכברי במלאת לך יובל שנים – מסיפורי בית הערבה – בחג השלוש – אהרון חפץ "

בפרוס חג ה-50 לכברי עלה בזיכרוני חג השלוש לבית הערבה ושובל הסיפור הנלווה אליו. היה זה בכ"ה תשרי תש"ב (1942). כאשר בתוקף תפקידי בוועדת התרבות של המקום כינסתי צוות חברים, כדי להרהר בצוותא איך וכיצד לחוג אירוע מיוחד כמו חג השלוש. ראשית החלטנו "לעשות משהו מיוחד", כמו למשל סרט, ושקדנו על כתיבתו. לבסוף יצא טכסט באמת מיוחד ומוזר – "אגדת כפר ערבתי", או "המלחמה לחופש". לצורך זה הקמנו להקה של "יפהפיות השבט". לתפקיד זה נבחרה נערה מיפהפיות המקום, הלא היא רחל בר (כיום דרור). היינו יוצאים לאחר יום העבודה אל גדות הירדן ועמנו הצלם חנן הרצברגר ז"ל. כאן, בין תלוליות החול רוויות המלח התחוללה הדרמה, שכל כולה נלקחה מהווי בית הערבה וחברת האשלג, וגיבוריה אף הם נטועים שם. בסרט השתתפו כמה וכמה חברים מרכזיים. אני הייתי הבמאי והשחקן. כשתמו הצילומים ופותחו התמונות ובעזרת אפידיוסקופ שהשגנו (חידוש בימים ההם!!) ופטיפון מנאלה שנלווה להקרנה וזוג קריינים – הועלתה הצגת הבכורה העולמית במסיבת חג-השלוש. אז סברנו. כי זה כמובן שיא האמנות וה"סוכריה" של החג.

כדי "לחזק" את החג, החלטנו ברוב חוצפתנו להזמין את חנה רובינא לבית הערבה, כדי שתשתלב בחג השלוש. ישראליק אבן-נור (אבא של מיכל רמות) שהיה אז מזכיר החוץ שלנו, הוא שהביא את ההזמנה לשחקנית. יש לזכור, שבאותם הימים נחשבה חנה רובינא למלכת התיאטרון העברי – ועל אף הסיכויים הקלושים שתיענה להזמנתנו – בכל זאת שיגרנו את ההזמנה בבחינת "אם לא יועיל – לא יזיק". אלא שהתמזל מזלנו וחנה רובינא התעתדה ממילא להופיע אצל יחידת התותחנים העבריים שבצבא הבריטי, אשר חנתה אז ביריחו. כיוון שהופיעה אצלם ביום חמישי לשבוע – נאותה להזמנתנו להופיע בליל שבת אצלנו. כשעברה השמועה במחנה – הוסיף הדבר נופך להרגשת החג בלב כולנו: הנה זכינו ורובינא הגדולה בכבודה ובעצמה תכבד את חג השלוש בנוכחותה!

ואכן, בערב החג הופיעה חנה רובינא וביתה אילנה בת ה-7 בשערי בית הערבה והבלתי יאמן הפך למציאות! טיפלנו בה כמובן בכל הכבוד הראוי ואפילו פונה חדר בשביל השתיים באחד הבניינים. כשהתכנסנו בחדר האוכל והסבנו ביחד אל השולחנות הערוכים, נתכבדה האמנית הדגולה לפתוח את המסיבה בפרקי מקרא וסירה – והחוויה הייתה גדולה. באותם הימים נתוודענו לשיר שהפך שלאגר בארץ: "עץ הרימון נתן ריחו" – וחנה רובינא, בקולה הדרמטי והערב, שרה לנו את השיר בין פרקי תכניתה. כתום הופעתה (הכול בחינם!) הוקרן הסרט "אגדת כפר ערבתי" והערב תם בחגיגה כפולה – עם האמנית מ"הבימה" ואמנות מקומית צנועה משלנו.

את הערב ההוא חתמנו בליבנו כ"משהו מיוחד", שכן היינו אמונים מאז ראשית בית הערבה לקיים כל "חג משק" ובמרכזו הצגה היתולית מהווי המקום או מן הרפרטואר הבימתי הקלאסי ובהשתתפות מיטב החברים והחברות.

חלפו ימים וניחוח אותו חג עוד היה שמור בליבנו, ובעיקר הופעתה של חנה רובינא. והנה, יום אחד בא אלי ישראליק אבן-נור וסיפר לי, כי חנה רובינא התקשרה אליו ודרשה במפגיע שהוא, ישראליק, ואני, אהרון – נגיע לביתה בתל-אביב, כי יש לה דבר אלינו וזו שיחה אישית וחשובה. כמובן ששמחנו על הזימון ועל ההזדמנות הנדירה לבקר בביתה של האמנית הדגולה ועוד פנים אל פנים! הגענו, אפוא, אני וישראליק לתל-אביב ובישרנו לרובינא על בואנו. עלינו אל ביתה שבשכונת אמני "הבימה" והקשנו על הדלת. רובינא בכבודה ובעצמה פתחה את הדלת, כשהי ניצבת מולנו בעיניים בוהות ורושפות, ממלמלת: "הו, חפץ, הו אבן-נור – איך, איך עשיתם לי את זה?!!". נכנסנו פנימה, התיישבנו על הספה שבסלון ושנינו מאד תוהים על מה יצא הקצף. ואז בא הסיפור כולו – חנה רובינא פתחה באלו המילים: "הנה הזמנתם אותי לבית הערבה שלכם, בלי להזהיר אותי ואת בתי הקטנה על הסכנה הצפויה להיעקץ ולהיפגע מ"שונת יריחו". איך, איך קיבלתם על עצמכם אחריות כזאת? הלא כל הקריירה הבימתית שלי הייתה עלולה להיפגע אילו, אילו נעקצתי, למשל, בפני! ומה על בתי, אילנה? – אמנם ביליתי אצלכם יפה ומעניין, הכרתי את מפעלכם הנהדר בארץ מלחה – אך איך נטלתם עליכם חוסר אחריות כזה?" – "ויש לי" הוסיפה "סיפור נוסף לכך: כשחזרנו לתל-אביב, גיליתי כעבור כמה שבועות פצע מוגלתי על אחת מברכי, כשבאתי לרופא, טען שנדבקתי בעקיצת "שונת יריחו". ומאז הפצע הלך והפריש מוגלה והפך לצלקת כואבת. כידוע לכם אני בתפקיד ראשי בהצגה "האם" לקארל צ'אפק. יש שם סצנה שהאם נשכבת על המיטה (עשויה מעץ!) והבן דורש מאימו שתיתן את הרובה שברשותה, והיא נעתרת לו. אז היא רוכנת מעבר למיטה ומוציאה

מתחיתה את הרובה ומוסרת אותו לידי – כברכת הדרך לצאתו למלחמה – ובאותו רגע ממש פוגעת הרגל עם הפצע בשולי המיטה החדים וכאב עז תוקף אותי (והיא מדגימה על פניה הבעה תיאטרלית של הכאב) – ואז הקהל מוחא כפיים מהתרגשות, ואינו יודע כי אכן כאב זה לא היה מבויים, אלא אמיתי..."

לאחר הדברים המתלהמים האלה של האמנית, נפרדנו ממנה בבושת פנים ובהתנצלות. ובכך תמו זיכרונות חג השלוש על כל אירועיו וקורותיו..."

הדס רוזוליו / בן-טולילה סיפרה לנו על קורות אביה דני ועל הפציעה הקשה שלו ערב הפינוי. עדות מרגשת מיד ראשונה. (וחבל שאיננה כתובה כקובץ):

אבא של מרגלית רוזוליו (אשתו של דני) היה רופא. הוא דחק בדני שיקח לבית הערבה פלזמה, בגלל הריחוק שלהם מבית חולים. וכך היה. באירוע של פיצוץ הנפצים על הירדן לפני הפינוי, נפצעו דני ושלמה אדטו קשה מאד. נתנו להם מהפלזמה, וזה נתן זמן כדי להביא אותם לבית החולים. שלמה מת מפצעיו אחרי 3 ימים מסיבוכי, אבל, דני ניצל, הודות לפלזמה שהביא לבית הערבה.

הדס סיפרה סיפור נוסף, מרגש: לפני מלחמת ששת הימים לקח אותה אבא דני לעין גדי. הם עלו להר ישי. כאן הם הלכו לנקודה מסוימת עם אבן מסוימת (וכמובן ביום ובאור הנכון). ואז אבא דני הכווין אותה שתראה את המקום המואר מצפון לים המלח. זוהי בית הערבה אמר. ועוד הוסיף כי הוא מוכן לתת עשר שנים מחייו כדי להיות שוב 10 דקות בבית הערבה.

את הפרק על החיים בבית הערבה חתמנו עם השיר – "אני זוכר את בית הערבה – פיסת מדבר צרובה בארץ חרבה". אך קדם לה סיפור הרקע על מוסה קראוז. קרא רפי בלום - בנם של רינה ומשה בלום, רפי נקרא על שם רפי מאייר שנפל בסדום.

בסביבות 1840, הגיע לירושלים שמואל קראוז. הוא היה יהודי אדוק מצ'כיה, ממיסדי בתי אונגריין בשכונת מאה שערים. הוא נישא לרבקה לבית אריאל - מהמשפחות הוותיקות בארץ ואחת ממשפחות ירושלמיות בודדות, שמעולם לא יצאו לגלות. ב - 1912, נולד בנם משה (מוסא) קראוז.

מוסא נישא לרוזה, אחותו של רחמו מהמסעדה הירושלמית המיתולוגית, ונולדו להם ארבעה ילדים, כשהבכור, נושא את שמו של סבו, מצד אביו.

מוסא עבד כנהג, שהביא סחורות לקיבוץ בית הערבה. זה היה גם כיסוי לתפקידו כראש המחלקה הערבית בהגנה, המברית, בין השאר, רימונים ואקדחים מתחת לחביות של עצי תמר. פעם אחת, סיפר לילדיו, "עקב אחרי שוטר בריטי על אופנוע ודרש ממני לעצור. באחד העיקולים "דחפתי" אותו עם המשאית והעפתי אותו לתהום". זה לא הפריע לו לערוך מסיבות, בהן אירח קצינים בריטים, כדי לדלות ממנה מידע.

בנו הבכור, שהיה קשור אליו מאוד, התלווה אליו בנסיעותיו הרבות לים המלח ולקיבוץ המבודד ובילה שם סופי שבוע רבים.

בנובמבר 1969, מוסא נפטר. בנו, שבית הערבה היה לו בילדותו כבית שני, כתב מנגינה לזכר אביו. כדי להשלימה לשיר, הזמין את חיים חפר ועמוס קינן אליו הביתה, סיפר להם על אביו, השמיע להם את המנגינה וביקשם לכתוב מילים.

מחיבור המילים והמנגינה, נולד שיר נהדר ומוכר, המנציח את הקיבוץ.

סוף השיר, רומז במשהו על גורל הקיבוץ במיקומו המקורי.

בית הערבה

מילים: חיים חפר ועמוס קינן. לחן: שמוליק קראוס (קראוז)
שרנו כולנו עם אריק איינשטיין (הביצוע היותר מוכר של השיר):

אני זוכר את בית הערבה, פיסת מדבר צרובה בארץ חרבה, ירדן זורם שקט כמו חלום יום המלח מת, מכאן ועד לסדום.	איך נשכח את בית הערבה. אני זוכר את ים המלח שם, המים הכבדים, גלים בלחשם. אסדת אשלג לוחטת מן החום וכל הנצורים- עוברים את ים המוות לסדום.
המדבר כיסה אותה, באבק לבן ורך עץ ירוק בארץ חרבה,	המדבר כיסה אותה...

הפינוי - זהו החלק הקשה ביותר בכל הסיפור. אנשים שנקרעו מביתם, אנשים, שבזמן קצר מצאו את עצמם בין צו הממשלה הזמנית לבין הבית. שהרגישו שנים אשמה על שנטשו את הבית, אשמה על שלא נלחמו על הבית. אנשים שגם היישוב וראש הממשלה הפנו להם עורף, ולא הכירו בהשתתפותם במלחמה. אפילו את אות הקוממיות הם קיבלו רק בשנת 1981 (ביחד עם ניצנים ומשמר הירדן), תודות לבגין שהחליט לתקן את המעוות. וממש כמו פינוי חבל עזה הם ראו בהיסטוריה הזאת יותר גירוש או עקירה מאשר פינוי.

כיום אנחנו יודעים שהיו ניסיונות של הידברות מול הירדנים על המפעל והישוב. אבל אחרי נפילת גוש עציון, היה ברור מה תהיה התוצאה של קרב על בית הערבה.

האוכלוסייה הבלתי-לוחמת פונתה בהיטס לעורף. הלוחמים הועברו בדרך הים לסדום.

את הקטע הבא כתבה רחל מוזס והוא נקרא "**הילדים האבודים**". הקריאה נכדתה נגה תורג'מן.

"הייתי שומרת הלילה האחרונה בבית הערבה. התפקיד שלי היה קודם כל לשמור על הילדים וגם להכין ביצה ושתייה לשומר הלילה. לפני סיום השמירה קראו לי למטבח ואני כעסתי מאד כי הרגשתי שאני מזניחה את הילדים. ידעתי שראובן, בעלי, הלך להוציא את מכונת הירייה שהייתה בבית הערבה ורק הוא וחבר נוסף ידעו להפעילה. כשהייתה הפסקה קטנה רצתי מהמטבח לראות את הילדים וראיתי שאין ילדים, על המיטות זרוקה כביסה מלוכלכת. כמעט התעלפתי! חשבתי שהערבים חטפו אותם. רצתי מבית ילדים אחד לשני ובכולם ראיתי את אותה תמונה – כולם ריקים מילדים! לא אמרו לי שמפנים את הילדים! הרגשתי נורא וחשבתי שלא אוכל לעמוד בזה. מה אגיד להורים?! ישבתי על אבן אחת חצי מעולפת. הרגשתי שאני לא יכולה יותר ולא חזרתי למטבח. הלכתי לחדר ובכיתי ובכיתי, חשבתי שבודאי אקבל מאסר עולם. רק בבוקר ראובן חזר ואמר שפינו את הילדים".

על "הלילה האחרון בבית הערבה" כתבה רבקה בר-יהודה. הקריאה ירדנה בתם של רות וחנן הרצברגר (הצלם של רוב התמונות מבית הערבה. חנן נהרג בהפצצה בסדום)..

כמה רגעים לפני...

כאשר הודיעו לנו שמפנים את בית-הערבה, הטילו על החברים לדאוג לכמה דברים: אני זוכרת שאורי בר הלך לרפת, וכך חברים אחרים. אני הלכתי למחסן הבגדים לארוז את מה שאפשר לקחת איתנו.

לאחר מכן הודיעו על זמן קצוב לכל אחד לארוז את חפציו האישיים. אם אינני טועה הוקצבה לכך שעה אחת!

לא הלכתי לחדרי אלא למזכירות.

ריכזתי כמה ספרי פרוטוקול, וחומר נוסף. והוצאתי מהאלבומים של המשק את התמונות. ריכזתי מה שיכולתי לתוך שק ברזנט גדול, כי ידעתי שנצא בסירות דרומה. קשרתי את השק למותני מאחור, כי חשבתי שבידיים אני עשויה להפיל את השק. ואילו כך, אם אני אגיע, גם השק יגיע.

אחר-כך נכנסתי לחדר האוכל. שם מצאתי את אברי זורק צלחות לכל עבר ושובר כל מה שאפשר.

נזכרתי, שבחדר של יחיאל וחביבה (שהיו אז בארה"ב) עומד הפסל גחזי. החלטתי ללכת ולשבור אותו כדי שלא יפול בשבי!

הגעתי לחדר. ראיתי הפסל. הזמן עמד מלכת. אינני יודעת כמה זמן עמדתי שם. לא נגעתי בפסל. לא הייתי מסוגלת לנתץ שום דבר.

לימים, כשיצאנו מסדום, מסרתי לארכיון כברי מה שהיה בידי.

את התמונות, שהיו צילומים - מעשה ידיו של חנן הרצברגר - שנהרג בהפגזה בסדום, מסרתי לאשתו-אלמנתו רות קסטנבאום, חברה בגשר-הזיו. והם שם, עד היום.

רבקה בר-יהודה

פינוי הנשים והילדים נעשה על ידי דקוטה פגועה ללא דלתות. כתב הטייס פסח (פוס') טולצ'ינסקי. הקריא רוני פלד.

"הואיל והייתה משימה, שמו טלאי על הזנב הפגוע וטלאי דומה על הכנף יצאתי למשימה הדחופה: פינוי הנשים והילדים מבית הערבה. זה היה יום לאחר כיבוש כפר עציון. הסברתי לראש הממשלה, שהשדה לא נוסה אף פעם עם דקוטה, אין קשר ואין מגדל פיקוח אבל ננסה. לקחתי איתי את סיריל כץ, והחלטתי לעשות סיבוב ליד קליה לראות עם שדה התעופה שם כשיר. ואז מולי על הכביש ראיתי את המשוריינים של הלגיון הירדני בדרך לבית הערבה. לא היה זמן לבדיקות והרהורים. נחתתי, לא כיביתי מנועים. בדקוטה יש מקום ל - 25. לקחנו 70 נשים וילדים. בטיסה ההיא עברתי את כל חוקי הטיסה והבטיחות

באשר הם. בדרך, מעל כפר עציון, ראיתי את העשן העולה מהקיבוץ. אני, שהטסתי לשם הספקה, לא יכולתי לכבוש את הדמעות. רק לאחר שהבאנו בשלום את המפונים, נכנסה הדקוטה לתיקונים".

עוד קטע שכתבה רבקה בר-יהודה על הפינוי – "לא ירינו בפרות". קראה תמר שני.

"אני מבקשת לתקן פרט שגוי בדברי אהרון דרור ("שמונת מבחניה של בית הערבה") שפורסמו ב"דף לחבר" 1317 (גיליון חנוכה). במבחן השישי – "מבחן העקידה" – מסופר שם כאילו "ירינו בפרות". לא היו דברים מעולם!

הרי הייתה פקודה מפורשת באותו הלילה, שהנקודה תתפנה בחשאי, כדי שהערבים במאותיהם, ששכנו במחנה העבודה בצפון ים המלח, לא ירגישו במתרחש. הסיפור על יריות הוא לכן מופרך לגמרי.

הפרות אפילו נחלבו חליבה אחרונה, רק כדי שלא תסבולנה מלחץ בעטיניהן.

רק לאחר שחברי בית הערבה הפליגו על גבי ה"מאונות" והתרחקו בדרכם לסדום, חזרה לישוב יחידה קטנה ומובחרת לבצע פיגועים במכונות, בכלים ובכל מה שניתן להשמיד בלא לעורר תשומת לב. יחידה זו שחררה את הפרות מהרפת ושלחה אותן לאשר תלכנה, אבל בשום פנים לא ירתה בהן. חבל על הסילוף ההיסטורי הזה, שהשתרש בכמה מקומות".

שפיים – תחנת הביניים בין ים המלח לגליל המערבי.

כאן הוויכוחים הפוליטיים שהיו עוד בבית הערבה, התעצמו עד לפילוג ופיצול של שני מחנות. ואולי זהו ראשיתו של הפילוג בתנועה הקיבוצית של שנות החמישים – פילוג שקרע והפריד קיבוצים ומשפחות.

אך דווקא האלמנט הבולט ביותר הוא ההפרדה בין הנשים והילדים בשפיים ולבין הכוח הלוחם וביניהם אימהות ואבות שנשארו בסדום. הידיעות המכאיבות שמגיעות מסדום, ושעת הקשר השבועית שבה מנסים לתמצת ידיעות, רגשות ותקוות למספר מילים מועט ללא אינטימיות.

על תקופת שפיים ותחילת הפיצול תספר לנו רותם ורסנו.

רותם סיפרה על הקשיים. על ההרגשה של להיות תלויים באחרים. על הנשים שהכניסו אותן כצלע שלישית / פרימוס לחדרים של זוגות, עד שהגיעו האוהלים. על הוויכוחים הפוליטיים בין יוסקה רעוף / שינדלר וחבריו מצדדי טבנקין ובין דוד קורן / קורונל וחבריו מצדדי בן-גוריון. וויכוח שהביא להפרדה לשתים קבוצות, שכל אחת מהן הלכה להתיישבות במקום אחר. שניהם בגליל המערבי, ובמרחק אווירי של 4 ק"מ זה מזה. בעצם זהו אותו וויכוח שקרע בשנות החמישים קיבוצים ומשפחות.

ומעל הכול הקושי בריחוק מהלוחמים שנשארו בסדום ועל שעת הקשר היומית:

כשהבחורים (גם בחורות בודדות) היו בסדום, היה איתם גם אורי לוי. באחת משעות הקשר, כשהגיע תורה של מרגלית לדבר עם אורי, היא בחרה לשיר לו את השיר "התרגעות" (כתב יהודה קרני, לחן עממי ספרדי. הביצוע המפורסם יותר הוא של אסתר עופרים) – "אם יש אי שם רחוק נווה קטן שקט". מאחר והמעמד לא היה אינטימי. פרצו כל הנוכחים בבכי.

סמדר כנפו (לוי) בתם של מרגלית ואורי שרה את התרגעות בליווי הדס על פסנתר. ביצוע מצוין ומרגש. השיר עשה לנוכחים את מה שעשה השיר אז בשפיים ובסדום. המילים קיבלו משמעות אחרת. וחלקנו אף חוו לחלוחית בעין.

התרגעות

אם יש אי שם רחוק	אם יש אי שם רחוק,	כי אז אעוף לשם
נווה קטן שקט	ולו אלפי פרסה,	באחד הערבים
ולו גזוזטרה של עץ	סבתא לנכדתה	ושוב נמנה יחדו
ועל ידה שקד.	תשיר שיר ערשה.	מספר הכוכבים.
לה לה לה...	לה לה לה...	לה לה לה ...

העלייה על הקרקע בגליל המערבי המשוחרר – את העלייה תיאר ברוב חן אליהו פאשר – "קדימה לגליל המערבי":

"אני מקבל את המכונת החדשה ... יוצא איתה לשפיים להעמיס את הציוד, ו – קדימה לגליל המערבי – לבית הדו-קומתי שבכפר 'נהר' (הארמון בפי אנשי כברי או בית עפיפי – הערה שלי גדעון סגלי). אחרי טכס העלייה נשארים ששה חברה בשני אוהלי סיירים לשמור על הגבעה. לרוחות החזקות של האזור אנו מתוודעים כבר בלילה הראשון. אך העייפות הייתה כה רבה שישנתי עד מאוחר גם כשהאוהל נפל עלי. בבוקר יצאתי עם ישרוליק אבן-נור הנגר, לנגריית סולל-בונה בחיפה והעמסנו את הצריף הראשון עבורנו ... הנסיעה עברה בשלום עד כברי ... בעזרת כל החברים הגיע הצריף אל הגבעה. החברים בעזרת הטרקטור משכו את המכונת בחבלים.

באותו יום עמדו גם אנשי גשר הזיו לעלות על הקרקע, ועשינו מאמץ עליון להקים את קירות הצריף הפונים לצד הים, כדי שיראו כי הוקם כבר מבנה אצלנו על הגבעה החשופה".

נעמי שקולניק (אחותה הצעירה של רותם ורסנו) סיפרה לנו למה ציינו בכברי את ה-20.5 (יום הפינוי) ולא את יום ייסוד כברי. וגם על צמד השמות רותם ונעמי ועל הסמליות שבהם (רותם שנולדה בבית הערבה מסמלת שורשיות. נעמי שנולדה בכברי נקראת על שם נעמי המקראית שהלכה לארץ זרה וחזרה, ומסמלת את התקווה).

אחרי מלחמת ששת הימים.

את הקטע המצמרר הבא כתב אהוד דרור, מיד אחרי המלחמה. אפשר היה להגיע שוב אל בית הערבה. ישוב הרוס שרק מעט מאד ממנו שרד - "כל אחד והכותל שלו" הקריאה מיכל דרור.

" **ליד המדורה בבית הערבה, לרגלי הר נבו** – ערב סיום מלחמת ששת הימים, החטיבה שלנו חוזרת מהגולן לירושלים. אני יודע שלמחרת ניסע מבית שאן לירושלים דרך הגדה. ידעתי שהפלוגה שלנו תוכל לנוע באופן עצמאי, עולה בדעתי הרעיון שנוכל לעבור דרך בית הערבה.

הצלחתי להגיע בלילה הביתה, ערב סיום המלחמה. אני החייל הראשון שחוזר, ואני מתקבל בהתרגשות ע"י כל הקיבוץ.

אני לוקח את אבא שלי, ממייסדי בית הערבה איתי, ולמחרת - אנחנו שם. המקום שונה ללא הכר. כביש חדש ורחב המחבר את ירושלים עם רבת עמון עובר ממש מאחורי מה שהיה "בית-הערבה". ההתמצאות קשה. לא נשארו אלא יסודות מהבתים. ההתרגשות עצומה. אני מנסה לזהות את המבנים: חדר האוכל, בית הילדים, חדר ההורים. ככל שאני מזהה יותר, יחד עם אבא שלי, שנינו חוזרים אל הימים ההם, למקום שנשאר רק בדמיון ובסיפורים של ילד בן 6. אולם ללא קושי אני מזהה בית, בית, בית, והם קמים לתחיה מול עיני.

אבא שלי נשכב על האדמה, על רצפת חדרו – כמי שדורך לראשונה על אדמת ארץ ישראל. אספנו את הפלוגה כולה, וגוללנו בפניה את סיפורה של בית הערבה – ממדבר מלוח לישוב פורח שניטש בשיא פריחתו ...

היה מי שבכה בכותל המערבי במלחמה זו. זה היה הכותל המערבי שלי".

הסיפור הבא הועלה על הכתב רק בימים האחרונים. זהו סיפור על מחזור נרקיס שסיימו את הלימודים בסמוך למלחמת ששת הימים. כתבה וקראה רוני פרוסט בתם של חווה ואליעזר שנקר.

הקמת בית הערבה מחדש לאחר מלחמת ששת הימים

"בעת מלחמת ששת הימים היינו בסוף כיתה י'.

לאור סיפורי בית הערבה עליהם גדלנו כל ילדותנו, היה בעיני טבעי שהורינו ימהרו לחזור ולבנות מחדש את הקיבוץ אליו כה ערגו כל השנים מאז הנטישה. זה לא קרה. (ואפשר להבין).

לעומת זה אנו הצעירים – דור הבנים היינו החומר המבטיח למימוש חזון ההתיישבות.

לאחר המלחמה היה בארץ ובתנועה שלנו גל של התלהבות עם הרחבת השטחים בגולן, גב ההר ועד לירדן. היינו בשנת ה- י"ב שלנו. היו לנו נציגים במזכירות התנועה, היו שלל דיונים ועלו שלל רעיונות ומשימות הכול לאור "הצרכים המוגברים בהתיישבות".

אנחנו בני כברי פעלנו לגייס גרעין פרטי בנהריה. חברה בני גילנו שיצטרפו אלינו להקמת בית הערבה. היינו חדורי התלהבות (מי יותר ומי פחות).

היה כנס עצום של כל מחזור חטיבת בני הקיבוץ המאוחד: טיפסנו בקבוצות מעורבות במסע רגלי ארוך עד לפסגת החרמון. כשאנו עייפים ומותשים מהמסע, שם על ההר, נחת הליקופטר ובו מסמר האירוע – יגאל אלון שהגיע לנאום לנו. את זה אני זוכרת. זה היה מרשים, אך מה הוא דיבר אינני יודעת כי רובנו וגם אנוכי נרדמנו.

מה שנחרת בזיכרוני: כשירדנו בכמה ראשים מהחרמון אל הבניאס – נתקלנו בדרכנו בגוויה של חייל סורי.

בכל מקרה הוחלט שבשנה זו כל בני המחזור מכל קיבוצי התנועה יתגייסו להתיישבות. הוחלט שאנו בני כברי, בגלל מורשת בית הערבה, נלך כולנו להקמת בית הערבה ותגברו אותנו 5 חברה מקיבוץ נען, 3 מקיבוץ גשר, 4 משפיים..."

אחרי המלחמה הוקמה היאחזות נחל בית הערבה שהתאזרח בהמשך. מיכל קורן הייתה שם. ברגע האחרון נבצר ממנה להיות נוכחת. ואנחנו מקווים שסיפורה יעלה על הכתב וכקובץ על הימים ההם בבית הערבה המחודשת.

ב"מזל טוב וסימן טוב" התחתן הזוג הראשון בבית הערבה המחודשת. קרא גדעון סגלי.

"בבית הערבה המתחדשת עמדה להיערך חתונה של הזוג הראשון. כדי לגשר בין עבר להווה, בקשו המארגנים להזמין את הזוג הראשון של בית הערבה המקורית, שיביא הוא את הזוג הצעיר בברית הנישואין וימסור לידו את הכתובה הקיבוצית.

כך נפל בחלקם של רחל ואהרון דרור להיות אורחי כבוד ושושבינים במסיבה.

בשעת הטכס, כאשר מסרו חברינו את הכתובה לידי הזוג החדש, התברר לתימהונם של כל הנוכחים כי שם המשפחה של הצעירים אף הוא דרור.

על כך נאמר: בבית הערבה הכל מתחיל והכל נמשך עם דרור".

ולסיום – **"מה טוב ומה נעים"** (במקור: הזכות להעניק ולהנעים) – על מבצע "עגבניה" - מבצע בתחילת שנות האלפיים בו לקחו את ותיקי כברי, בונה בית הערבה, לסיור בבית הערבה. סיור בתנאים נוחים עם אוטובוס ממוזג, עם סיפורי דרך - קטעים על בית הערבה שנלקחו מהארכיון. סיפרה הכותבת עצמה - גאולה הד.

תם ולא נשלם. הסיפור הזה צריך להמשיך ולהדהד. עלינו, על המדריכים, ועלינו אנשי גשר הזיו וכברי, להמשיך ולספר את הדברים האלו, בגאווה. על ציונות מופלאה למרות הקשיים העצומים, על המשכיות ועל אהבת הארץ.

רגע לפני שנעבור להדלקת נרות ורגע לפני שמתפזרים, אנחנו רוצים להודות.

למיכל רמות הארכיונאית של כברי שהיא בעצמה ילידת בית הערבה. שנרתמה לעניין. שהסכימה שנבלבל לה את המוח ואת החומרים. שהכינה ביחד עם מיכל קורן את התערוכה בפואייה מתוך אהבה גדולה לנושא. תודה.

לתמר שני (קורן) שמרצה מול ציבורים שונים על בית הערבה וממשיכה להוביל את הדרך עם לפיד הזיכרון. שהתנדבה לפתוח לנו את הסיור היום. תודה.

לדני אהרון מבית הספר סולם צור, ולשפרה האחראית על הספרייה האזורית – תודה.

לורדית דולב הארכיונאית של גשר הזיו. תודה.

לשלי רודד על הארגון. תודה.

לדוד בן צור על העזרה הטכנית. תודה.

לרמי פרץ על ההגברה ועל המועדון. תודה.

לדורון גלילי על צילום הווידאו לתיעוד האירוע, תודה.

לכל בני בית הערבה ובני חלוצי בית הערבה, שהשתתפו ושלא. תודה.

לחנן הרצברגר ז"ל, שצילם את השנים ההם (בתקופה שמצלמות היו יקרות מציאות), והנציח את פני האנשים והמקום. תודה.

תודה גדולה לצוות המארגן והחוקר – רוני פרוסט מכברי, רותם ורסנו מכברי, רוני פלד מנהריה, רוני אזולאי מעברון וגדעון סגלי ממצובה. תודה גדולה לכולכם.

סיימנו בהדלקת נר שישי של חנוכה.

היום אנחנו מדליקים נר שישי של חנוכה. נר שיפיץ את האור שבוקע מהסיפור של בית הערבה. נר של הילדים שנולדו שם, נר של הדורות הממשיכים. אור גדול. זה הזמן להזמין לבמה, להדלקת נרות את כל בני בית הערבה לדורותיהם. חג שמח.

על הבמה לצד החנוכייה התאספו לצילום קבוצתי ולהדלקת נרות, כל אלו שיש להם או להוריהם עבר משותף - בית הערבה. היה מרגש מאד. הפעם עמדו זה ליד זה אנשי גשר הזיו ואנשי כברי. הצלחנו לגשר על קרעי העבר.

כתב וערך גדעון סגלי

קישור לסרט האירוע (צילם וערך דורון גלילי):

<https://youtu.be/c1Zvc4rOOhg>